

VI. PERFORMING ARTS

There's a popular Kyrgyz saying, "A red tongue (eloquence) is the best skill of all" (*Onör aldy—kyzyl til*). Indeed, the nomadic Kyrgyz have long placed a high value on rhetorical skill and developed sophisticated forms of verbal art that are displayed in public competitions of improvised poetry, called *aitysh*. Vasili Radlov, a Russian scholar who collected oral literature among the nomadic Kyrgyz in the 19th century, noted that the ordinary speech of the Kyrgyz sounds like poetry, and that they consider rhythmic speech to be the highest form of verbal art. Similarly, the Russian orientalist, writer, and diplomat, Petr Pashino, who visited Turkestan in the second half of the 19th century, observed that the Kazakhs constantly sing and improvise at the same time.

In Kyrgyz nomadic societies the art of improvising oral poets was closely interwoven with everyday life. People very much enjoyed improvised music and poetry and invited performers to a variety of traditional ceremonies and festivities a circumcision feast weddings, funerals and memorial feasts (in particular, the one-year anniversary of the dead, *ash/as*), and community gatherings (*jiyn*). Within these festivities *tokmo-akyns* often acted as a master of ceremonies (*jarchi/jarshy*) who was in charge of the feast's entertainment "program" and conducted important life-cycle rituals that involved singing. These included the performance of a special wedding song (*betashar*) that accompanied the unveiling of a bride's face, and the performance of mourning laments (*koshok*, *joqtoo/joqtau*) at funerals and memorial feasts.

The repertory of *tokmo-akyns* included a variety of poetic and musical genres: storytelling (*jomok*, *angime*) and epic narration (*jyr*, *dastan*, *qissa*); lyric (*qara oleng*), didactic and wisdom poetry (*terme*, *jeldirme*, *tolghau*); wedding songs (*betashar*, *toi bastar*) and funeral lamentations (*koshok*, *joqtoo/joqtau*); songs dedicated to particular themes (*arnau*) and instrumental music (*küül/küi*).

All regions of the country

Reçu CLT / CIH / ITH
Le 23 JAN. 2015
N° 0150

Оодарыш	Бул оюнда эки атчан бир бирин аттан оодарыш түшүүгө аракет жасашат.		Өлкөнүн бардык аймактары
Жамбы атмай	Ат чаап баратып жаадан жебени атуу. Бүгүнкү күндө узун жипти байлап, ага кандайдыр бир темирдин уюткусун илип алып курал менен атышат.		Өлкөнүн бардык аймактары
Күрөш	Күчтүүлөр күрөшү. Кыргыздын балабандар мелдешинин өзгөчөлүгү – бардык күрөштөр күрөштөрдү чечмелеп түшүндүрүп, күрөшүүчүлөрдүн күчүн, кайраттуулугун даңазалаган комузчулардын көштоосунда.		Өлкөнүн бардык аймактары
Эр сайыш	Баатырлардын найза менен салгылашуусу. Оюндун маңызы болуп атчандардын талаага чыгып, атты катуу чаап бара жаткан боюнча найзанын отпогөн учу менен теңтайлашуучуну ээрден алып түшүү саналат.		Өлкөнүн бардык аймактары
Тыйын эңмей	Тыйынды жерден алуу. Бул оюндун мааниси атчан атты катуу чаап бара жаткан боюнча жерде жаткан тыйынды илип кетүүсүндө камтылган.		Өлкөнүн бардык аймактары

VI. АТКАРУУЧУЛУК ӨНӨР

Айтыш	Кыргыз элинин жакшы макаласы бар “Өнөр алды-кызыл тил”. Анын негизин лезгиянын оозеки импровизациясы “төкмө” түзөт жана ал кыргыз фольклорунун ядросу болуп эсептелет. Василий Радлов, орустун изилдоочусу, 19 кылымда, аткан бул өнөр жонундо. Элдик импровизатор-акындардын чыгармачылыгы кыргыздардын вокалдык музыкасынын өзгөчө пластына кирет. Элде эң белгилүү акындар зор кадыр-баркка ээ болушкан, алардын искусствосу вокалдык жана поэтикалык чеберчиликти кошуп, чыгармачылык салттын мыкты жактарын көрсөткөн.	Токмо-акындардын тизмесинде алымсабак, чечендик айтыш, акыйнек, жоо сыноо, табышмак, кайнама,	Өлкөнүн бардык аймактары
-------	---	---	--------------------------

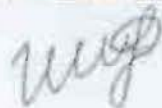
Кыргыз Республикасынын
маданият жана маалымат министри

Н. Шакиев

	<p>Акындар өздөрүнүн чыгармачылыгын комуздун коштоосунда аткарышып, ага өзгөчө музыкалык кооздук жаратышат. Алдын ала даярдыксыз ар кандай көрүнүштөр жөнүндө оозеки ырдоо өнөрү. Төкмөчүлүк кыргыз элинин оозеки чыгармачылыгынын бүткүл улуу мурасын жараткан. Бул өнөр ырчынын турмушту аңдап билүүсүнүн тереңдиги, ой жүгүртүү чабытынын, сөз байлыгынын ченемсиз кеңдиги, рухий толкундоосунун бийиктиги менен тыгыз байланыштуу болгондо гана кеңири белгилүү чыгармалар жаралган. Көп төкмөлөр комуздун коштоосу менен ырдаса, айрымдары комуз жок эле ырдашкан.</p> <p>Төкмө акындардын аткаруусу өзүнө импровизатордук искусствону жана комузда кол ойнотуп аткаруу чеберчиликтерин камтыйт.</p> <p>Айтыштар – бул оозеки жарыштар, обонуна жараша тексттин мазмуну жана ыргагы, түзүлүшү, метрикалык өлчөмү туура келип, алар менен коштолгон үлгү болорлук ырлар.</p>	<p>суроо-жооп, уламыш-айтыш.</p>	
<p>Күү</p>	<p>Кыргыз эли өзүнүн башынан өткөргөн жашоо-турмушун, кайгы-кубанычын жана өткөн жолун жазмасыз эле оозекитүрүндө, музыкалык аспаптардын коштоосунда, муундан-муунга өткөрүп баяндап келе жатат. Чоор, сурнай, керней, добулбас сыяктуу музыкалык аспаптарды тээ байыркы замандан бери эле пайдаланылып келсе, кийин комуздун добушу менен бүткүл жашоо тиричилигин, жан дүйнөсүн музыкага айлантаып, айлана-чөйрөнүн кооздугу менен жаратылыштын сулуулугун көркөм дөп, далай дастандарды жаратты. Эпостордун жаралышын, каада-салт менен үрп-адатты, жүрүм-турумду сүрөттөгөн насаатырлары, сүйүү менен сезимди даңазалаган лирикалык</p>	<p>Комуз күүлөрү ("Камбаркан", "Ботой", "Кара өзгөй" ж.б.) Чоор күүлөрү ("Ак куу", "Улардын учушу", "Эки күү", "Чоор</p>	<p>Өлкөнүн бардык аймактары</p>

Кыргыз Республикасынын
маданият жана маалымат министри

Н. Шакиев

National form for identifying ICH element

I. Identification of the element		
Name of the element		Aitysh
Other variations of the name	If any	no
Domains and genres of ICH	<p><u>Oral tradition and expressions:</u> -folktales; -epic songs (<i>small epics</i>); -epics (<i>large epics</i>); -sayings and proverbs.</p> <p><u>Performing arts:</u> -the art of singing; -the art of dancing; -musical and instrumental art; -art of narrating.</p> <p><u>Festive and ritual culture:</u> -celebrations; -ceremonies; -rituals.</p> <p><u>Techniques and Technologies:</u> - techniques and technologies linked with traditional crafts; - techniques and technologies linked with musical instruments; - techniques and technologies linked with traditional clothing; - techniques and technologies linked with traditional cuisine.</p> <p><u>Traditional Games:</u> -games for children; - games with alchiks; - horse games; - martial arts and competitions</p> <p><u>Traditional knowledge:</u> - knowledge about using natural resources</p>	Domain- Performing arts; Oral tradition and expressions Genre- art of singing; sayings and proverbs

	<p>for sustainable livelihood of population (pastoral/nomadic knowledge):</p> <ul style="list-style-type: none"> -knowledge about traditional system of self-government and methods of transmission of information of ecological and ethnic importance from generation to generation; - knowledge about traditional system of formation, development and maintenance of high quality of individual and population health of ethnos (through the system "Jefi Ata"); -traditional medicine <p><u>Ornaments</u></p>	
The current distribution region	Country, area where the element is in a given time	In all regions of the Kyrgyz Republic- Issuk-kul, Talas, Naryn, Osh, Jalal-Abad, Batken, Chui.
Community	To which community a given element is concerned	Tokmo-Akyns
Additional remarks about the element	If any	List of tokmo akyns's composed by regions.
II. Definition of the element		
Description of the element	Description of main characteristics and features of the element	<p>There's a popular Kyrgyz saying, "A red tongue (eloquence) is the best skill of all". Indeed, the nomadic Kyrgyz have long placed a high value on rhetorical skill and developed sophisticated forms of verbal art that are displayed in public competitions of improvised poetry, called Aitysh. Aitysh presented the most challenging platform for tokomo- akyns, putting their intellect, knowledge, outlook, eloquence, wit, and oral poetic skill to the test before a live audience and determining a performer's eminence as a poet-improviser.</p> <p>In Kyrgyz nomadic society the art of improvising oral tokmo-akyns was closely interwoven with everyday life. People very much enjoyed improvised music and poetry of Aitysh and invited performers to a variety of traditional ceremonies and festivities, such as a celebration for a new-born child, a circumcision feast, funerals and memorial feasts (in particular, the one-year</p>

		anniversary of the dead, ash/as), and community gatherings . Aitysh contests are often dedicated to specific themes, such as the revival of national culture and language, traditions and customs, the problems of rural communities, ecology, health, education and ets.
Additional remarks	If any	Full video and audio information about the element is stored and available in the following organizations: Ministry of culture, tourism and information; National Academy of Sciences; Public foundation "Aitysh"; Cultural and Research Centre "Aigine".
III. Features of the element		
Interconnection of the element with tangible objects/places of cultural heritage	Tangible objects /tools (such as special clothes or places, ritual objects (if there are any) associated with enactment or transmission of the element	no
Additional remarks	If there are any	no
IV. Classification of the element		
Language	Language of the element's transmission (musical, verbal)	Musical Verbal
Tools associated with elements	Name of the instrument used for the expression of the given element (musical instruments, means of production etc, and their roles) should be indicated. It is possible to include photos of these instruments.	The komuz is the kyrgyz traditional instrument, a three-stringed pear-shaped object made of apricot wood, usually. In the most common tunings the middle string is the highest in pitch. The strings were historically made of sheep intestine. The komuz has a quiet, amiable sound, though strange, electrified versions have begun to appear. The ability to play the komuz is widely respected, though the importance of tuning before playing seems to be less widely acknowledged. Virtuosos frequently play the komuz in a variety of different positions; over the shoulder, between the knees and upside down. The komuz can be used either as accompaniment or as a lead instrument and is used in a wide variety of musical styles including aitysh (a song competition between akyns) and the recitation of epics. It is generally played seated, held horizontally and may be strummed or plucked. One piece ("mash botoy") consists of a simple tune repeated many times, each with a new stroke, as a test of the performer's skill and creativity. The komuz has many different tunings, and the names of the tunings correspond with various styles of music.

Other information	If there are any	no
V. Practitioner /bear/community /organization		
Name/ Address		<p>1. Public Foundation "Aytish" Azamat Bolgonbaev (Mr.), director 625, Jibek-Jolu str., Bishkek, Kyrgyz Republic +996 312 344840 +996 312 344840 azamatakyn@mail.ru</p> <p>2. Umetaliev Erjan Alai region, village Sary-Mogol, Kyrgyz Republic Tel: +996 777 570216</p> <p>3. Sadybakasov Mirlan 8, Anar str., Osh, Kyrgyz Republic Tel: +996 777 710660</p> <p>4. Myrzakulov Maksat 57, Datka str., Jalalabat, Kyrgyz Republic Tel: +996 772 296148</p> <p>5. Nuradinova Ernek Chatkal region, village Janybazar, Kyrgyz Republic Tel: +996 773 473328</p> <p>6. Djoldoshev Nurlan Batken, Kyrgyz Republic Tel: +996 773 72 28 36</p> <p>7. Seitov Talant Karakol, Kyrgyz Republic Tel: +996 555 67 35 43</p> <p>8. Bakashev Sultan Issyk-Kul region, village Tamchy, Kyrgyz Republic Tel: +996 778 282687</p> <p>9. Toktomamatov Azamat Naryn, Kyrgyz Republic Tel: +996 772 46 18 93</p> <p>10. Bekmyrzaev Aidar</p>

		At- Bashi region, village Acha-kaindy, Kyrgyz Republic Tel:+996 772 741109
Number of bears	Number of bears is should be indicated	175 practitioners of the element
Availability of students/ schools	The amount of students or schools should be indicated	27 studio-schools in all regions of the country, 408 students
Other information	If there are any	The contact list is included in the database
VI. Status of the element		
Viability		
Current condition	Brief analysis of the current condition	Widely used
Threats to the viability	Degree of threat extinction and its causes(reduction in numbers, change of environment, etc)	No
Frequency	Has the element been threatened to extinction before	No
Inventory		
Previous inventory		In 2007 year
Other information	If there are any	no
VII. Person (s) who compiled the inventory entry		
Full name		Work group: Yisaeva Nurzina (Academy of sciences) Orozova Gulbara (Academy of sciences) Isaeva Asel (Academy of sciences) Beksultanova Chinara (Academy of sciences) Asirov Orozbai (tokmo akyn) Kurmusheva Arzygul (tokmo akyn) Aiylicheva Asalkan (tokmo akyn) Kovykeev Rahmatilla (tokmo akyn) Estebesov Kuban (tokmo akyn) Azamat Bolgonbaev (tokmo akyn) Aaly Tytkuchev (tokmo akyn) Jenishbek (tokmo akyn)

Forms of fixation of the element		Audio fixation Photo fixation Video fixation Written texts
Place of storage		Ministry of culture, tourism and information; Public foundation "Aitysh"; Cultural and Research Centre "Aigine".
Date of completion		May 19, 2011

Материалдык эмес маданий мурастарынын элементин идентификациялоонун анкетасы

I. Элементтин идентификациясы		
Негизги аталышы		Айтышы
Дагы башка аталыштары	Эгер бар болсо	
Материалдык эмес маданий мурастардын тармактары жана жанрлары	<p>Элдик оозеки чыгармачылык:</p> <ul style="list-style-type: none"> -жомоктор; -эпикалык ырлар (кичи эпостор); -эпостор (чоң эпостор); -макал-лакаптар <p>Аткаруучулук өнөр:</p> <ul style="list-style-type: none"> -ырчылык өнөр; -бийчилик өнөр; -музыкалык-аспаптык өнөр; -театрдык өнөр; -айтуучулук өнөр <p>Элдик каада-салттар:</p> <ul style="list-style-type: none"> -майрамдар -каада-салттар -ырым-жырымдар <p>Техника жана технология:</p> <ul style="list-style-type: none"> -салттуу кол өнөрчүлүккө байланыштуу техника жана технологиялар; -элдик музыкалык аспаптарга байланыштуу техника жана технологиялар; -салттуу кийимдерге байланыштуу техника жана технологиялар; -салттуу тамак-ашка байланыштуу техника жана технологиялар <p>Оюндар:</p> <ul style="list-style-type: none"> -улуттук оюндар 	<p>Тармагы: Аткаруучулук өнөр, элдик оозеки чыгармачылык</p> <p>жанры: айтуучулук өнөр, макал-лакаптар</p>
Учурдагы жайылтылган аймагы	Азыркы мезгилде таралган жери, областы, Өлкөсү	Кыргызстандын бардык областарында, Таласта, Ысык-Көлө, Нарында, Чүйдө, Ошто, Жалал-Абадда, Баткенде

Кыргыз Республикасынын
маданият жана маалымат министри

С. Раев

Коомчулук	Аталган элемент кайсы коомчулукка таандык	Токмо-акын коомчулугуна
Элемент тууралуу кошумча байкоолор	Эгер андайлар бар болсо	Токмо-акын кошумча тизмеси тузулгон.
II. Элементтин аныктамасы		
Текст	Элементтин негизги мүнөздөмөсү жана өзгөчөлүктөрү	Айтыш-байырталаан бери келаткан, ырчылардын эл алдында чоң таймаштарда акындын сөз тапкычтыгын, тилинин күдүктүгүн, ой-жүгүртүү логикасынын тактыгын, сынаакы кырдаалдардан жол таап кете алган психикалык жактан туруктуу, кыйындыгын туюндуруу, ырчылык табы ар тараптуу күчүн көрсөткөн татаал өнөр. Айтыш көпчүлүк элдин алдында акындын акындык күчүн, дараметин сыноочу чоң сыноо, алардын ырчылык жолундагы өнөр салыштыруунун, таланттуу сыноонун эң кыйын ашуусу. Айтыш – кыргыз элинин тээ байыркы замандарда калыптанган оозеки адабиятынан башап алып, кылымдын экинчи жарымы кылымдын башында өнүгүүнүн бийик дептээлине көтөрүлүп, бүгүнкү күнгө чейин өсүп-өнүгүп, азыр дагы элдин сүймөнчүк өнөрүнө айланып жашап жаткан чыгармачылык түр. Айтышка катышкан акындар атайын жасалгалуу улуттук кийим-кечектерди кийип, комузун ала жүрүшөт. Мурда атайын ар бирине энчилген, тандалган аттарды минишкен.
Кошумча байкоолор	Эгер алар бар болсо	Кошумча видео, фото материалдарды мекемелерде тапса болот: Маданият министрлигинде; Илимий Академияда; Айгине маданий-изилдоо борборунда; Айтыш Фондусунда
III. Элементтин мүнөздөмөсү		
Маданий мурастардын материалдык объектилери менен элементтин карым-катышы	Материалдык элементтер (алар элемент менен байланышкан аспаптар, атайын кийим-кечек же ар кандай ыйык жерлердин объектилери (эгер болсо))	жок
Кошумча байкоолор	Эгер алар бар болсо	жок
IV. Элементтин классификациясы		
Тили	Элементти өткөрүп берүү, тапшыруу	Вербалдык жана музыкалык

Материалдык эмес маданий мурастардын элементин аткаруу техникасы	тыли (музыкалык, вербалдык) Элементи берүү үчүн пайдаланылган аспаптын аталышы көрсөтүлөт (музыкалык аспап, оңдурүш шаймандары ж.б. аткарган кызматы, мааниси)	Айтыштарда акындар комузду пайдаланышат. Комуз - кыргыздын кылдуу чертме музыкалык аспабы. Комуз экме жана жапайы жыгачтардан орук, аламурут, карагай, арча, жапан тал аламурут өндүү формада чабылып, моюну ичкерип кетет. Жалбырактары күбүлгөн жана момосу бышкан кезде кыйылып жыгач сомдолуп, сууга кайнатылып, ыпталат. Ушундай жол менен жасалган комуз бек жана добуштуу болот. Комуздун жалпы узундугу чамалуу. Комуз баш, моюн, тулку, чара, капкак, куткун, тепкек, үч кулак, үч кылдан түзүлөт. Кулагы өрүктөн, арчадан же мүйүздөн жасалат. Ал эми кылы көбүнчө эки типтүү кыргыз койлорунун ичегисинен жасалат. Муздак сууга салынган ичеге сыдыргы менен тазаланган соң, ийик менен оңго ийрилип, анан аябай кере тартылып коюлат кийин кылдын ордуна тарамыш же жасалма тарамыш жип тагылып калды. Комузда күүлөр чертилип, үч үнгө чейинки ырлар коштолот жана оркестрде ойнолот.
Башка маалыматтар	Эгер алар бар болсо	
V. Элемент менен байланыштуу коомчулук, адамдар		
Алып жүрүүчү/Коомчулук/мекеме		<p>1. Коомдук фонд "Айтсел" Азамат Болгонбаев, директор Жибек-Жолу 625, Бишкек, Кыргыз Республикасы +996 312 344840 +996 312 344840 azamatakyyn@mail.ru</p> <p>2. Уметалнев Эржан Алай аймалы, Сары-Могол айылы, Кыргыз Республикасы Тел: +996 777 570216</p> <p>3. Садыбакасов Мирлан Анар көчөсү 8, Ош, Кыргыз Республикасы Тел: +996 777 710660</p> <p>4. Мырзакулов Максат Датка көчөсү 57, Джалал-Абад, Кыргыз Республикасы Тел: +996 772 296148</p>

		<p>5. Нурадинов Эрмек Чаткал аймалы, Жаныбазар айылы, Кыргыз Республикасы Тел: +996 773 473328</p> <p>6. Джолдошев Нурлан Баткен, Кыргыз Республикасы Тел: +996 773 72 28 36</p> <p>7. Сеитов Талант Каракол, Кыргыз Республикасы Тел: +996 555 67 35 43</p> <p>8. Баканев Султан Ысык-Куль аймалы, Тамчы айылы, Кыргыз Республикасы Тел: +996 778 282687</p> <p>9. Токтомамагов Азамат Нарын, Кыргыз Республикасы Тел: +996 772 46 18 93</p> <p>10. Бекмырзаев Айдар Ат-Башы аймалы, Ача-Кайнды айылы, Кыргыз Республикасы Тел: +996 772 741109</p>
Алып жүрүүчүлөрдүн саны	Алып жүрүүчүлөрдүн саны берилет	175 токмо-акындар
Мектептердин саны	Окуучулардын саны	27 мектеп ар бир аймактарда, 408 окуучулар
Банка маалыматтар	Эгер алар бар болсо	Токмо-акындардын тизмеси документтерге тиркелген
VI. Элементтин абалы		
Жашоого жөндөмдүүлүгү		
Азыркы абалы	Учурдагы абалына кыскача анализ	Айтыш жалпы элге таралган.
Жашоого жөндөмдүүлүгүнө тоскоолдуктар	Жок болуп кетүү коркунучу жана анын себептери (алып жүрүүчүлөрдүн санынын азайышы, социалдык чөйрөнүн өзгөрүшү ж.б.)	Жок
Мезгилдери	Элемент жок болуп кетүү коркунучуна мурда кабылганбы	Жок
Каттоо		
Мурдагы каттоо	Мурдагы каттоо иштери тууралуу	2007 жылы болгон

	маалымат	
Башка маалыматтар	Эгер алар бар болсо	
VII. Маалыматты түзүүчү		
Аты-жөнү		Иш тобу: Исаева Нурзина (Илимдер академиясы) Орозова Гулбара (Илимдер академиясы) Исаева Асел (Илимдер академиясы) Бекултанова Чинара (Илимдер академиясы) Аширов Орозбай (токмо акын) Курмушева Арзыгул (токмо акын) Айылчиева Асалкан (токмо акын) Ковыкеев Рахматилла (токмо акын п) Эстебеев Кубан (токмо акын) Азамат Болгонбаев (токмо акын) Аалы Туткучев (токмо акын) Женишбек (токмо акын)
Элементи белгилөө формасы		Аудио белгилөөлөр, Фото белгилөөлөр, Видео белгилөөлөр, Жазуу тексттери
Сакталган жери		Кыргыз Республикасынын маданият, маалымат жана туризм министрлиги; Коомдук фонд "Айгыш"; Маданий изилдөө борбору "Айгине".
Толтурулган күнү		Май 19, 2011

